

FERTŐZŐ BETEGSÉGEK MŰVÉSZI FELFOGÁSBAN

Pablo Picasso szerint „A festés a naplóírás egy másik formája”. A művészek az adott korról adnak képet: mi foglalkoztatta az embereket, hogyan éltek – illetve sokszor az is visszatükröződik a művekben, hogy hogyan haltak. A festők, szobrászok, írók gyakran ábrázolnak betegségeket. Ezek nem csak az orvoslás történetét kutatók számára jelentenek fontos forrásokat, hanem az is kiderül belőlük, hogyan hatottak a történelemre egyes betegségek.

A zeneszerzőket, írókat, költőket, festőket évszázadok óta foglalkoztatják a rettegett betegségek. Sokuknak közvetlen tapasztalataik is voltak a családjaikban átélte betegségekről, egyesek át is éltek ezeket, mások csupán együttérző szemtanúi voltak a környezetükben dúló járványoknak. Különleges művészi ábrázolással és nem egyszer szinte tudományos precizitással ábrázolták a sokszor „istencsapásnak” vélt borzalmakat.

A középkorban az egyik ilyen sorscsapás a pestis volt. Számos babona fűződött hozzá, s mivel meglehetősen sokszor ütötte fel a fejét, így egy földrengés vagy egy rendkívüli időjárási esemény lezajlásakor már előre rettegtek attól, hogy ezt egy újabb pestis járvány fogja követni. Ha például vörös és fekete ruhás alakok jelentek meg egy városban, vagy megmagyarázhatatlan, véres jelek keletkeztek a házak falán, a babona szerint ezek mind-mind a pestis előhírnökei voltak.

Közismert a középkori „pestisdoktor”-ról készült rajz. Hosszú, bokáig érő ruhájuk, széles karimájú kalapjuk, s a madárcsőrre emlékeztető maszkjuk próbálta őket elzárni a betegektől. A ruhájukat különböző olajokba áztatták,

Pestisdoktor

a csőrbe pedig fertőtlenítő hatásának mondott gyógynövényeket tömködtek. A rozmaring, a boróka, a fokhagyma illatának köszönhetően a szagokat sem érezték, s mivel a tüdőpestis cseppfertőzéssel terjed, a „csőr” valószínűleg valódi védelmet is adott.

Az egyik legismertebb irodalmi mű a pestis témában Camus *Pestis* című regénye. Bár ez csak egy fikatív, kitalált járványról szól, a mű azt sugallja, hogy ilyen katasztrófa bármikor megtörténhet. Az író, filozófus arra keresi a választ, hogyan viselkedik az ember egy ilyen élet helyzetben, mennyire fásul bele a tehe-

tetlenségbe, hogyan alakulnak az emberi kapcsolatok egy ilyen szörnyűség közepette. Magát a betegséget meglehetősen naturalisztikusan mutatja be. Camus regényének fő témája egy biológus szemszögéből: az orvostudomány és a halál harca. A pestisjárvány lezajlásának főbb állomásait ő fejezetben jelentkezik. Először is a városban elszaporodnak a patkányok, s egyre több állat pusztul el. Majd az embereken is jelentkeznek a pestis tünetei: daganatok, tályog, láz, gyulladás. Egyre több a haláleset, a mű tetőpontjaként a bíró kisfia is meghal. És egyszer csak – ahogyan ez lenni szokott – egészséges patkányok bújnak elő, kezdenek meggyógyulni a betegek, megszűnik a pestis...

Giovanni Boccaccio a Dekameronban egy valódi pestisjárványról, az 1348-as firenzei pestisről ír: „kiütött a halálos pestis, melyet az égitestek hatalma vagy Istennek bűnös cselekedeteinken érzett igazságos haragja zúdított a halandókra, hogy észre térítsen bennünket.”

A festészetben is fellelhető a rettegett betegség motívuma, például Bernt Notke *A Halál tánca* és Carlo Coppola *Az 1656-os nápolyi pestis* című festménye igazolja, hogy a festőket is megihlette a halálos kór.

Notke:

A Halál tánca

A TBC szinte egyidős az emberiséggel, nem meglepő, hogy számos művészi alkotásban bukkan fel. Ha nem létezne tüdőbaj, nem született volna meg Puccini *Bohéméletének* Mimije vagy Alexandre Dumas Kaméliás hölgye, akit Verdi *Traviatájában* Violettaként látunk viszont. Mimi és Violetta fájdalmasan szép, tragikus története romantikus ábrázolásban mutatja be ezt a borzalmas betegséget. Híres írók híres regényeinek alakjai között többen is szenvedtek TBC-ben. Victor Hugo *Nyomorultak* című regényében Fantine, a szerencsétlen múltú munkásnő, Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődésében* pedig Katyarina Ivanovna. Thomas Mann *Varázshegye* egy tüdőszanatóriumban játszódik. Dymphna Cusack ausztrál író 1951-ben íródott, *Ketten a halál* ellen című regénye egy szép, romantikus hangvételű történet, egy beteg fiatal lány és szerelmének az ádáz ellenséggel, a TBC-vel szembeni küzdelméről szól.

Nem minden művészeti alkotásban jelentkezik a tüdőbaj ilyen romantikus köntösben. Mivel Édvard Munch, norvég festőművész, akit az expresszionista mozgalom előfutárának tekintenek, közléről ismerte a betegséget, hiszen családtagjai is TBC-ben haltak meg, a *Beteg gyermek* című festményén a fájdalmas gyermekkori emléket örökítette meg.

Az emberiség történelme során egyéb fertőző betegségek is szedték áldozatukat, így a művészetekben és a művészvilágban ezek is nyomon követhetők.

Girolamo Fracastoro (1478–1553) veronai orvos Syphilus pásztor szenvedéseiről írt költeményt, innen származik a szifilisz, a vérbaj elnevezése. A betegség régi neve a magyar nyelvben a franc; ez a francia szóból ered, vagyis a „francia betegségből”. Ebből eredeztethető egy közismert, nem éppen kulturált szitkozódás: „a franc egye meg” vagy ennek egy másik változata, a „menj a francba”.

Ady Endre is szenvedett ebben a betegségben, *A várúr szeméremnöve* című költeményében így ír a szifiliszről:

„Fájdalmas betegség,
Örökös, barna cikkázása
A Halál-villámoknak,
Ki szereted a jaj-muzsikát,
Az átkozódó Jóbotkat,
A sebes Lázárokat,
Fájdalmas, hosszú betegség.”

Girolamo Fracastoro Syphilus pásztor szenvedéseiről írt költeményének illusztrációja

A torokgyík, más néven diftéria a XX. század első felében mérhetetlen fájdalmat és pusztítást okozott Magyarországon, a gyermekkor egyik életveszélyes betegségeként tartották számon. Szívbemarkoló, ahogyan Móra Ferenc mesél erről ön-életrajzi ihletésű művében, a *Kincs-kereső kisködmönben*, a *Szépén szóló muzsika* című novellájában.

Sütő András *Anyám könnyű álmat ígér* című regényében olvashatjuk: „1927-ben, mikor magam is világra jöttem, születünk összesen tízen, életben maradtunk négyen... Sokáig bizonytalankodtam, hogy anyám ajándékát – e számárköhögéses, himlős, lázas valamit, az életemet – elfogadjam-e.”

A filmművészetben megjelennek a fertőzőbetegségek. Az 1993-ban készült, több Oscar-díjjal jutalmazott *Philadelphia* – *Az érinthetetlen* című amerikai film fő témája az AIDS, Tom Hanks és Denzel Washington a főszereplői.

Az emberek fertőző betegségektől, járványoktól, biológiai fegyverektől való félelme számos akciófilm, thriller témájaként szolgál. Ma már klasszikusnak számít a Dustin Hoffman, Rene Russo és Morgan Freeman főszereplésével készült *A vírus* című film. A fertőző betegségek sajnos nem csak a művészek fantáziájában megjelenő csapások, számos író, költő, festő, zeneszerző és színész is átélte a

betegségekkel kapcsolatos borzalmakat. TBC-ben szenvedett például E. A. Poe, Balzac, Csehov, Moliere, Orwell és Chopin. Szifilisz volt a már említett Adyn kívül Munkácsy Mihály, Vincent van Gogh, valamint Schubert. Kölcsey Ferenc a gyermekkorában átvészelt fekete himlő megbetegedésben vesztette el bal szeme világát, a Beethoven arcáról az V. szimfónia keletkezése idején készült maszkon is megfigyelhetők a fekete himlő maradványai.

AIDS-ben halt meg Freddie Mercury, a Queen frontembere; Anthony Perkins, aki Norman Bates-t alakította az Alfred Hitchcock által rendezett *Psycho* című filmben; Isaac Asimov, akit tudományos-fantasztikus és tudomány-népszerűsítő művei tettek ismertté.

Az ember örökös harcban áll a vírusokkal, a parazita baktériumokkal. Szerencsére a védőoltásoknak köszönhetően már számos csatát megnyertünk, de valószínűleg a jövőben is lesznek olyan félelmetes betegségek, amelyek témául szolgálnak az íróknak, festőknek, zeneszerzőknek. Így az elkövetkezendő járványok is megjelennek majd művészi alkotásokban, s a Pablo Picasso által említett „naplórásokként” dokumentálják az emberiség fájdalmait, küzdelmeit, és félelmeit.

SZALAINÉ TÓTH TÜNDE